

Так, порівняння узагальненого коефіцієнту сформованості готовності студентів до організації самовиховання старшокласників в експериментальній та контрольній групі після формувального експерименту свідчить, що в експериментальній групі він досягнув 0,87, що на 0,25 більше, ніж в контрольній (досягнув 0,62). І хоча в обох групах цей показник відповідає середньому рівню, однак в експериментальній він вищий.

Отже, результати експерименту дають підстави стверджувати, що підвищення рівнів готовності майбутніх учителів до організації самовиховання старшокласників в експериментальній групі є наслідком впровадження розробленої моделі. Її реалізація в навчально-виховному процесі вищої школи сприятиме становленню нової генерації педагогів, здатних залучати молодь до самовиховання, надавати якісну психолого-педагогічну підтримку.

Список використаних джерел

1. Удич З.І. Дефініція «наставник» в контексті розв'язання проблеми організації самовиховання старшокласників / Удич З.І. // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія // Зб.наук.праць. – Випуск 31 / Редкол.: В.І. Шахов (голова) та ін.. – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2010. – С. 130-135.
2. Професійна освіта: словник: навч. посіб. / [уклад. С.У. Гончаренко, І.А. Зязюн, Н.Г. Ничкало, О.С. Дубинчук, Н.О. Талалуєва, А.О. Молчанова, Л.Б. Лук'янова; за ред. Н.Г. Ничкало]. – К. : Вища шк., 2000. – 380 с.
3. Бочелюк В.Й. Педагогічна психологія: Навчальний посібник / В.Й. Бочелюк, В.В. Зарицька. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 248 с.
4. Веников В.А. Некоторые методологические вопросы моделирования / В.А. Веников // Вопросы философии. – 1964. – № 11. – С. 73–84.
5. Архангельский С.И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы: Учеб.-метод. пособие / С.И. Архангельский. – М. : Высшая школа, 1980. – 368 с.
6. Шеннон Р. Имитационное моделирование систем – искусство и наука / Р. Шеннон. – М.: Мир, 1978. – 420 с.

The article considers the fundamentals of modeling the process of future teachers' preparation for organizing high school students' self-education, identifies key elements of the model, and analyzes the stages of the suggested model implementation.

Key words: modeling, model of teacher trainings, self-education.

УДК 37.013.73:130.11(430) «18+19»

Циганівська О. І.*

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФІЛОСОФІЇ ІММАНУЇЛА КАНТА

У статті аналізуються філософські погляди І. Канта щодо ціннісних орієнтирів наукового пізнання, на яких базується педагогічна діяльність.

Ключові слова: педагогіка, пізнання, проблемність, практична діяльність.

Здобуваючи життя, кожна людина вибирає певний вид діяльності, який реалізується у її життєвому кредо і є неможливим без планомірного та особистісного виховання. Вирішення технічних проблем у ХХ столітті девальвували процеси виховання особистості, що на початку ХХІ століття проявилось знеціненням етичних та моральних засад соціально-економічної діяльності людини. Тому на сучасному етапі розвитку суспільства на перше місце висувається наука, як сфера буття, що формує нові знання, та освіта, яка впроваджує їх у життя і сприяє індивідуальному розвитку Людини. Лише вона володіє унікальними здібностями самопіз-

* © Циганівська О. І., 2012

нання, глибокого осмислення законів оточуючого світу і можливістю впливати на нього та змінювати його [6, с. 166].

Основою навчання та активного процесу пізнання є філософський світогляд, який формувався століттями і змінювався відповідно до вимог та особливостей розвитку суспільства, в залежності від рівня його розвитку та прогресу наукової думки. Раціоналізм набуття знань передбачає глибоке їх обґрунтування та сприйняття не «на віру», а на набуття власного досвіду, який можливо реалізувати у власній практичній діяльності.

Як гідний син своєї епохи, І. Кант здійснив спробу вийти за межі пануючого тоді просвітницького раціоналізму. Це виявилось у відкритті тієї істини, що наука та мораль – різні сфери людського буття. Саме у «Критиці практичного розуму» він звернувся до теорії моралі, практичної діяльності людини, яка реалізується поведінковими реакціями, щоб з'ясувати мотиви та причини свідомого вибору нею своєї лінії етичної та моральної реалізації [2, с. 134; 3, с.101]. Філософ стверджував, що Людина у своїй практичній діяльності перебуває у площинах зовнішньої природної каузальності та внутрішньої практичної свободи, завдяки активній діяльності морального розуму.

Моральність людини, згідно з Кантом, означає керування лише «своїм власним, а проте не менш загальним законодавством», яке відоме як кантівський «категоричний імператив». Вчений стверджував, що свобода здійснюється людиною у двох різнопорядкових актах свідомості – у здійсненні вчинку відповідно до розумової мотивації та у виборі суб'єктом самої мотивації, загального принципу дії [3, с.95]. Проте мотивація, як рушійний процес пізнання, не може зводитися до передачі та отримання певного обсягу знань. Вона покликана пробуджувати абстрактне мислення, яке в свою чергу спонукає до використання знань у практичній діяльності, що є невід'ємним від виникнення потреби долати реальну проблему. Саме постановка такої проблеми залежить від моральності особистості. Значний рівень її розвитку обумовлює постановку задачі, вирішення якої можливе лише за умови використання великого обсягу знань та практичних навичок.

Метою нашої роботи є розгляд філософської теорії І. Канта з точки зору свідомого набуття власного досвіду в процесі навчання і наочності, обґрунтування шляхів і можливостей використання досвіду попередніх поколінь в мотивації пізнання навколишнього світу.

Педагогічний інтерес до філософії Канта пояснюється глибиною та багатогранністю вивчення механізмів пізнання людиною оточуючого середовища. Визначені філософом поняття проблемності та вмотивованості розглядаються у новому ракурсі. Попередні мислителі на розсуд суспільства подавали свої вчення у вигляді розв'язання існуючих проблем, тому і наступники німецького класицизму є досить догматичними. Кантівське вчення стало проявом принципового критицизму. Його мислення не закривало проблем, а, навпаки, спеціальними висловами, твердженнями та засобами, загострювало їх [1, с. 5-6]. Кант аргументував зв'язок феномена цінностей з потребами та можливостями у напрямку розвитку загальної культури людства, з її найважливішими сферами та напрямками освоєння природного та соціального довкілля людини. До того ж філософ доречно пов'язав функціонування цінностей у соціальному існуванні з мораллю, з естетичною складовою практичної діяльності людини, що змінює елементарне поняття існування на активне буття, розкриває їхній по суті антропологічний характер, гуманістичне покликання та загальне культурологічне призначення.

Таке кантівське розуміння дозволяє скоротити шлях у співвідношенні педагогічності та методологічності у проблемі виховання високоморальної свідомості, а отже й ціннісної свідомості взагалі, у мотивації пізнавальної та практичної діяльності людини.

Сучасна педагогіка, опираючись на вчення І. Канта, покликана будити у підростаючого покоління ключові запитання буття:

1. Що я можу знати?
2. Що я повинен робити?
3. На що я можу сподіватися?

З філософської точки зору вони базуються на трьох критиках – чистого розуму, практичного розуму та здатності судження. Але між запитаннями та згаданими творами існує розбіжність: третя критика не відповідає на третє запитання. Тому ряд було доповнено четвертим запитанням: **Що є Людина?** Саме воно визначило рушійну силу процесу навчання як результату протиріч між обсягами пізнавальної діяльності і практичної реалізації, співвідношенням рівнів знань, умінь та навичок, силою внутрішніх характеристик у визначенні рухливості психічних процесів особистості у подоланні навчальних задач. Так вдається звести три попередні запитання до останнього і прослідкувати відповідність чотирьох праць у відповідній послідовності: «Критика чистого розуму», «Критика практичного розуму», «Релігія в межах тільки розуму», «Антропологія з прагматичної точки зору» [5, с. 15-16].

Використовуючи узагальнений досвід практичних і теоретичних пошуків Канта та його попередників щодо повсякденного та псевдо-теоретичного тлумачення проблеми цінностей, визначивши їхнє місце у багатогранному суспільному житті, слід визначити розумову діяльність учня як логічну основу освітньої, розвиваючої та виховної функцій навчання. На жаль сьогодення винесло на передній план соціально-меркантильні сподівання у свідомості підростаючого покоління, тому всі глобальні проблеми є не чим іншим як конкретизацією головних мотивів людини у житті.

Цікаво, що така постановка питання притаманна будь-якому суспільству і висловлена М. Гайдеггером ще у 1929 році: «Сьогодні антропологія давно вже не є назвою для дисципліни, а постає як позначення головної тенденції сучасної позиції, ставлення людини до самої себе та до суцього загалом. Відповідно до цього головного ставлення щось пізнають і розуміють лише у тому випадку, коли воно знаходить антропологічне роз'яснення» [1, с. 5; 6, с. 169]. Тому сучасне покоління очікує доля того, хто за словами Канта, ризикує залишитися незрозумілим, а отже і викресленим з течії суспільного життя, що є негативним показником прогресивного розвитку соціуму. Саме в цьому випадку слід звернутися до поняття «етика» як регламентуючого у зовнішніх проявах людських відносин.

Встановлений порядок відносин існував з давніх часів. У Аристотеля етика визнавалася теоретичною дисципліною і практично охоплювала політику. На відміну від античності, Ф. Бекон пов'язав етику з логікою, як основостверджені прояви практичної діяльності людини [2, с. 124; 4, с. 31]. Логіка вивчає мислення, етика – прояви волі, прагнення та афекти. При цьому Бекон відзначав, що вчення про суспільство, яке зазвичай вважають частиною етики, слід виокремити у самостійну та цілісну науку про Людину, а етика трактує окрему Людину поза суспільними стосунками, в її діях, які впливають з волі тощо.

Кант відніс до практичного розуму і мораль, а у творі «Метафізика моральності» (1790) визначив і право. У «Критиці здатності судження» (1790) філософ виділив три різновиди правил діяльності:

- 1) власне практичні – в етиці;
- 2) прагматичні максими – у звичайній діяльності;
- 3) технічні максими – застосування теоретичних положень природознавства до сфери технічної діяльності.

Філософ вважав, що в техніці немає своїх правил і законів на відміну від законів фізики, математики тощо. По суті, у Канта мораль – одна з форм практичної (або духовно-практичної) діяльності поряд з правом, технікою, неморальними формами практичної діяльності, але термінологія його не є адекватною такому широкому розумінню практики [2, с.117-119; 3, с.98; 4, с.24-26].

Слід врахувати, що етика покликана сприйматися через призму культурних понять і саме культурний рівень людини обумовлює етичне сприйняття світу, обсяги її впливу на оточуюче середовище. Зниження культурного рівня соціуму наприкінці ХХ століття призвело до приниження ролі Людини у суспільстві та звеличення розвитку техніки. Тому основною

задачею педагогіки на сучасному етапі є індивідуалізація навчального процесу та поєднання методів пояснення та розуміння у навчальній практиці.

Досить раціональними, хоча й суперечливими є відповідні твердження Ф. Ніцше, філософію якого М. Гайдеггер характеризував, навіть, як філософію цінностей. Воля до влади у Ф. Ніцше постає як «воління живого до умов збереження, зростання... життя в межах становлення», тобто це прагнення володіння засобами свого здійснення, які й є цінностями. «Нігілізм» Ф. Ніцше означає ніщо інше, як реальний факт того, що вищі цінності з часом знецінюються. Заперечення попередніх цінностей впливає з позиції позитивізму нових. Воля до влади як принцип нового покладання цінностей – це і ставлення до попередніх цінностей, і принцип переоцінки всіх попередніх цінностей до сутності умов сьогодення [5, с. 35; 6, с. 170].

Враховуючи реалії сьогодення та особливості навчального процесу в закладах освіти різних рівнів, сприймаючи процес навчання як тривалий процес подолання труднощів, не варто нехтувати етичними канонами подолання життєвих перешкод. Кантова практична філософія ґрунтується на правилі свободи особистості, але свобода ні в якому разі не визначає зверхність, нехлюйство, самозвеличення високими морально-етичними критеріями, які б могли мотивувати поведінку.

Навчання як різновид праці, як основна поведінкова реакція підростаючого покоління, є моральним у випадку врахування економічних та особистісних умов, які самі по собі не є самостійними, а підпорядковуються моральним началам. Працю звершують не за рахунок людської гідності, а з врахуванням любовного ставлення до матеріальної природи, підносячи її на більш високий щабель буття, одухотворяючи її [1, с. 12].

Саме ці засади дозволяють виокремити:

- духовний аспект навчання, що базується на ідеалах прагнення та волі до життя, мотивованих досягненням мети у суспільстві за прийнятими принципами етики та моралі;
- демократичний принцип, що реалізується на бажанні прийняття активної участі у житті суспільства та активному творенні суспільного життя;
- комунікативний напрямок, який визначає місце особистості у природному середовищі та мікросоціумі колективної діяльності;
- гуманістичний аспект, як стимул творчого зростання індивіда і майбутньої активної суспільної позиції.

У всі часи мораль виступала великою силою, яку можна порівнювати з відомим гаслом Р. Бекона «знання – сила». Але справжньою силою знання виступають не самі по собі, а тільки за наявності суб'єктивних та об'єктивних умов, необхідних для їх реалізації. До таких умов належать з боку людини потреби та інтереси, а з об'єктивного боку – засоби, знаряддя, матеріали тощо. Є аналогічні умови і для утвердження моралі. Враховуючи відмінності її від права та релігії, останні діють у тому самому напрямку, але їхня сила, як виявилось з ходом історії, теж недостатня для цього.

Науковий доробок К. Ясперса привертає увагу ціннісним розумінням наукових знань. Саме у такому понятті вони стають наслідком істинної, ціннісної значущості наукового дослідження й визнаються цінністю та неспростовністю його речового змісту. Різні логічні рівні знань мають різний ціннісний статус. Фундаментальні, природничі знання, «чиста наука», так би мовити, корисні, але байдужі до цілей та оцінок соціальних сил, яким здатні слугувати. До того ж К. Ясперс першим почав говорити про цінність пізнавальних методів та методології у науковому, зокрема, науково-медичному пізнанні. Цінність методів пізнання він вбачав у тому, що вони повинні допомагати нам в обґрунтуванні нашого пізнання, у поглибленні нашого світогляду і водночас у розширенні меж пізнавального досвіду [5, с. 42]. На сучасному етапі розвитку суспільства це є не що інше, як активне вкорінення гуманістичних засад у навчально-виховному процесі і повне заперечення принципу авторитаризму у поданні та контролі якості засвоєння знань. Створення умов для повноцінної реалізації розумових, фізичних та морально-етичних якостей особистості передбачає мовну, літературну та есте-

тичну освіту в загальному обсязі природничих дисциплін, які є провідними у формуванні світогляду підростаючого покоління, як майбуття держави.

Враховуючи вагу філософської думки у навчальному процесі, слід визначити основні пріоритети навчання загалом, без конкретизації вікових періодів та рівнів складності освітніх програм:

- первинно людина зобов'язана опанувати знання про природу, людину, як вищу істоту еволюції та суспільство з його побутовими традиціями, історичною спадщиною, культурно-етнічними особливостями, що при значному рівні мотивації має стати основою вибору майбутньої практичної діяльності;
- стимуляція самоосвіти, потреба у повсякденному вдосконаленні, мають базуватися на сформованих інтелектуальних, організаційних, гігієнічних та професійних навичках, умінні застосовувати набутий досвід та досвід попередніх поколінь з користю для особистості в суспільстві та суспільства загалом;
- формування готовності до життя в умовах соціально-економічної конкуренції та постійного науково-технічного вдосконалення виробництва, що є фактичною реалізацією творчих здібностей особистості;
- вкорінення у свідомості основних етичних принципів та ідеалів особистісних відносин, які готують молодь до створення сім'ї, планування кар'єрного зростання, активної суспільної позиції, що є підтвердженням прогресивного розвитку Людини у суспільстві, засвоєння основних морально-етичних норм співіснування особистісних та суспільних орієнтирів у свідомості індивіда.

Розглядаючи педагогіку у типології підтримувального, інноваційного та шокового навчання слід підкреслити, що формування пріоритету ведення активного способу життя та збереження здоров'я передбачає уникнення саме шоків методів у навчальному процесі. Учень не є компонентом навчального процесу, об'єктом накопичення певного обсягу знань, навпаки, навчання є лише частиною загального суспільного самовизначення, процесу формування особистості, духовного оновлення нації. Підтримувальне навчання, покликане відтворити у свідомості учнів соціально-культурну систему суспільства, не може бути виокремлено з інноваційно-особистісного навчання, яке формує потребу прогресивно впливати на культуру та соціальне середовище, проблеми окремо взятої людини та суспільства загалом. Професійна компетентність не повинна переживати шоків впливів на свідомість, адже раптові життєві та соціальні зміни здатні виказувати руйнівний вплив на раніше сформовану систему принципів та поглядів особистості.

Формування високоморальних цінностей має базуватися на світогляді родини, прикладі оточення та суспільно-етичному рівні навчального закладу. Лише такі якості як результативність, оригінальність, співучасть та взаємодія допоможуть учневі уникнути негативного досвіду та визначити тезаурус проблем, яких бажано уникати. Самовизначеність педагога має продемонструвати еталонну послідовність подій життєвого шляху підростаючого покоління.

Отже, філософія І. Канта є позитивним обґрунтуванням нетрадиційної етики з відмовою від натуралістичної онтології, поєднання свободи та морального закону на ґрунті розуму.

Найбільшою проблемою Кантової етики є відсутність місця для емпіричного знання, потрібного для прийняття конкретних етичних рішень.

Поширення моральних норм на всі сфери людського життя, особливо на ті, які мають глобальний характер, є головним принципом сучасної практичної педагогіки й має неабияке значення. Мораль виросла з імперативу для осіб в імператив для людства з усвідомленням чіткого зворотного зв'язку в системі "особистість-суспільство-особистість".

У педагогічній практиці свободу особистості слід розглядати як високоморальну цінність, яка притаманна індивіду з високим рівнем поведінкових реакцій, які реалізуються у практичній діяльності зі значним відтворенням теоретичних знань у майбутній професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Булатов М. Філософія І. Канта та деякі тенденції розвитку Європейської філософії // Філософська думка. – 2004. – №5. – С. 3–13.
2. Єрмолаєнко А. Автономна етика І. Канта та морально-правова проб лематизація природи // Філософська думка. – 2009. – №6. – С. 115–130.
3. Кант І. Критика чистого розуму / Іммануель Кант // Філософія: Хрестоматія / Упоряд. І. Демчик. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2000. – С. 94–102.
4. Панич О. Еммануїл Кант та Томас Рід про здоровий глузд та його місце у філософії // Філософська думка. – 2004. – №5. – С. 23–44.
5. Попов М. І. Кант та тернисті шляхи аксіології // Філософська думка. – 2004. – №5. – С. 14–22.
6. Шиян О. Феноменологічне розуміння істини та «Критика чистого розуму» // Філософська думка. – 2008. – №6. – С. 165–171.

In this article the author analyses E. Kant's philosophy for value reference in scientific knowledge which rests on the pedagogical activity.

Key words: *pedagogic, knowledge, problem, practical activity.*

УДК 371 (09) (477.8)

Чепіль М.М., Савчин Г.М.*

ІДЕЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ІВАНА ФІЛИПЧАКА

У статті розглянуто національні цінності у творах краєзнавчої тематики й історичних нарисах Івана Пилиповича Филипчика (1871 – 1945) – педагога, письменника, громадського діяча Галичини. Звернуто увагу на зміст національно-патріотичного виховання дітей та молоді, ідею соборної України, патріотизм, любов до рідного краю, знання рідної мови, моральні аспекти формування патріотичних почуттів у сім'ї.

Ключові слова: *І. Филипчик, національно-патріотичне виховання, історичні нариси, твори краєзнавчої тематики, патріотизм.*

Помітним досягненням історико-педагогічної науки в Україні за роки державної незалежності став суттєвий прорив у вивченні, об'єктивному аналізі та оцінці науковцями-дослідниками нашої історичної минувшини, що дало змогу підняти цілий пласт української педагогічної культури, переосмислити діяльність різних громадсько-освітніх і педагогічних товариств, повернути із забуття імена багатьох подвижників національно-культурного поступу українців кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. Як підкреслює О. Сухомлинська, педагогічна думка “завжди персоніфікована – на ній лежить відбиток особистості її носія з його смаками, поглядами, віруваннями та уподобаннями” [3, с. 37]. Саме тому теоретична спадщина кожного з педагогів заслуговує на детальне вивчення, науково обґрунтовану оцінку, і має стати важливим джерелом збагачення теорії та практики сучасної освіти.

З огляду на це, надзвичайно актуальним є дослідження педагогічних поглядів і громадсько-просвітницької діяльності одного з визначних представників когорти українських педагогів – Івана Пилиповича Филипчика (1871 – 1945). У національно-культурному та освітньому житті першої половини ХХ ст. він посідає особливе місце: талановитий учитель, активний громадський діяч, дослідник у галузі історії українського шкільництва.

Творча спадщина Івана Филипчика, відомого українського письменника, культурно-освітнього діяча першої половини ХХ ст., заслужено повертається із забуття, стає надбанням

* © Чепіль М.М., Савчин Г.М., 2012